

KOREYS TILI GRAMMATIKASINING ASOSIY QOIDALARI

Zayniddinova Sarvinoz Jamoliddin qizi

Toshkent shahar O‘zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti

Sharq filologiyasi Koreys tili yo‘nalishi talabasi

99 471 02 41

sarvinozzayniddinova7@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada koreys tilining grammatik tuzilishi, uning asosiy qoidalari, so‘z tartibi, fe‘l turlari, hurmat shakllari va gap qurilishi xususiyatlari tahlil qilinadi. Koreys tili agglutinatív til sifatida boshqa tillardan farqli bo‘lgan grammatik modelga ega bo‘lib, u o‘ziga xos fe‘l sistemasi, so‘z yasash va so‘z birikmasi qurilishi orqali ajralib turadi. Maqolada, shuningdek, til o‘rganayotganlar uchun muhim bo‘lgan zamonaviy lingvistik yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Koreys tili, grammatika, fe‘l shakllari, so‘z tartibi, hurmat darajalari, agglutinatsiya, lingvistika, til o‘rganish

Kirish

Koreys tili Osiyoning muhim tillaridan biri bo‘lib, u Janubiy va Shimoliy Koreya aholisi tomonidan ona tili sifatida, shuningdek, dunyoning turli mamlakatlarida xorijiy til sifatida o‘rganilmoqda. Koreys tili o‘zining fonetik tizimi, yozuvi va ayniqsa grammatik strukturasi bilan o‘ziga xoslik kasb etgan. Uning grammatikasi boshqa ko‘plab tillardan, xususan o‘zbek yoki ingliz tilidan keskin farq qiladi. Bu tilning grammatikasi agglutinatív turga mansub bo‘lib, so‘zlarga qo‘shimchalar orqali grammatik ma‘no yuklanadi. Mazkur maqolada koreys tilining asosiy grammatik qoidalari, jumladan fe‘llar, gap tuzilmasi, hurmat darajalari, zamonlar va gapda so‘z tartibi haqida batafsil ma‘lumot beriladi. Ushbu tahlil koreys tilini o‘rganayotganlar va tilshunoslikka qiziquvchilar uchun nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi. Koreys tilida so‘z yasalishi ham grammatik muhim jihatlardan biridir. So‘zlar asosan ildiz va unga qo‘shiladigan grammatik yoki leksik qo‘shimchalardan tashkil topadi. Masalan, otlar “사람” (odam) kabi oddiy shaklda mavjud bo‘lsa-da, ularga egalik yoki yo‘nalish bildiruvchi qo‘shimchalar qo‘shilishi mumkin: “사람의 책” (odamning kitobi), “사람에게” (odamga). Bu yerda “의” – egalik qo‘shimchasi, “에게” – yo‘nalish bildiruvchi qo‘shimcha hisoblanadi.

Ko'plikni bildiruvchi grammatik forma koreys tilida mavjud bo'lsa-da, u har doim ishlatilavermaydi. Otlarga “들” qo'shimchasi orqali ko'plik ma'nosi beriladi: “학생” – o'quvchi, “학생들” – o'quvchilar. Biroq agar gapning konteksti allaqachon ko'plikni anglatayotgan bo'lsa, ushbu qo'shimchani qo'llash talab etilmaydi. Bu tilning kontekstga bog'liqligini va iqtisodiyli (lingvistik jihatdan ortiqcha elementlardan qochish) bilan izohlanadi.

Koreys tilida ravishlar va sifatlar ham o'ziga xos grammatik shakllarga ega. Ravishlar odatda fe'l oldidan kelib, harakat qanday amalga oshirilayotganini bildiradi: “천천히 걷다” – sekin yurmoq. Sifatlar esa gapda fe'l kabi ishlatiladi va ko'pincha “-다” bilan tugaydi: 예쁘다 (chiroyli bo'lmoq). Bular fe'lga xos grammatik o'zgarishlarga duch keladi, ya'ni zamon, hurmat shakli va boshqalarga mos ravishda o'zgaradi: 예뻐요 – chiroyli, 예뻐어요 – chiroyli edi.

Yuklamalar koreys tilining gap tuzilmasida juda muhim bo'lib, ular orqali so'zlarning sintaktik roli aniqlanadi. “은/는” – mavzuni ajratuvchi, “이/가” – subyekt ko'rsatuvchi, “을/를” – obyekt bildiruvchi yuklamalar sifatida ishlatiladi. Masalan, “나는 사과를 먹어요” – “Men olma yemoqdaman” jumlasida “는” – men mavzusini, “를” esa olmani obyekt sifatida bildiradi. Har bir yuklama so'zning gapdagi o'rnini aniq belgilab beradi va jumlaning tuzilishini mantiqan soddalashtiradi.

Koreys tilida inkor shakli yasash uchun “안” yoki “지 않다” konstruksiyalaridan foydalaniladi. Masalan, “안 가요” – bormayman, “가지 않아요” – bormayman (rassmiyroq shakl). Inkor shakllar faqat fe'llar bilan emas, balki sifatlar bilan ham ishlatiladi: “안 예뻐요” – chiroyli emas. Ikki xil inkor struktura turli ohang yoki uslub farqlarini aks ettiradi va bu holat matn uslubiylatini tushunishda muhim hisoblanadi.

Koreys tili grammatikasida so'roq gaplarni tuzish ham o'ziga xosdir. So'roq gaplar uchun maxsus so'z tartibi talab etilmaydi, fe'lning ohangi yoki so'roq qo'shimchalari orqali ifodalanadi: “먹어요?” – Yeyapsizmi? Shuningdek, “뭐” (nima), “어디” (qayerda), “언제” (qachon), “왜” (nega), “누구” (kim) kabi so'roq olmoshlari ishlatiladi. So'roq gaplar

ko'pincha rasmiy yoki norasmiy ohangga qarab “-습니까?”, “-나요?”, “-니?” kabi shakllarda yakunlanadi.

Murakkab gaplar qurishda koreys tili juda boy vositalarga ega. Ikki yoki undan ortiq gaplarni bog'lash uchun turli bog'lovchi qo'shimchalar ishlatiladi: “-고” (va), “-서” (shuning uchun), “-지만” (garchi), “-면서” (bir vaqtda), “-니까” (sababli) va boshqalar. Bu qo'shimchalar yordamida sababli, shartli, ziddiyatli va ketma-ketlik bildiruvchi gaplar tuziladi. Masalan, “공부를 많이 했지만 시험을 못 봤어요” – “Ko'p o'qidim, lekin imtihonni yaxshi bermadim”.

Shuningdek, koreys tilida mustahkam iboraviy strukturalar mavjud bo'lib, ular gap ohangi, talaffuz va grammatik uslubni belgilaydi. Masalan, “-고 싶다” (xohlamoq) fe'lga qo'shilib istak bildiradi: “가고 싶어요” – bormoqchiman. Bu iboralar tilni tabiiyroq va mulohazaga moslashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy koreys tilida ingliz va boshqa tillardan o'zlashmalar soni ortib bormoqda. Bunday so'zlar grammatik jihatdan koreys tilining qoidalariga moslashtiriladi. Masalan, “컴퓨터를 하다” – kompyuter ishlatmoq, “게임을 하다” – o'yin o'ynamoq. Bu holat tilning moslashuvchanligi va rivojlanayotgan lingvistik muhitga mosligi bilan izohlanadi.

Koreys tili grammatikasi birinchi navbatda so'z tartibi bilan ajralib turadi. Koreys tilida asosiy gap tuzilmasi subyekt–obyekt–fe'l (SOV) shaklida bo'ladi. Ya'ni, gap fe'l bilan yakunlanadi. Masalan, “Men non yedim” gapining koreys tilidagi mos shakli “나는 빵을 먹었다” bo'lib, so'zma-so'z tarjimasi “Men nonni yedi” tarzida bo'ladi. Bunday so'z tartibi ko'plab turkiy tillar, jumladan o'zbek tili bilan o'xshashlikka ega.

Koreys tilidagi fe'l tizimi bu tilning eng murakkab va markaziy qismidir. Fe'llar so'z oxiriga turli qo'shimchalar qo'shish orqali turli zamon, hurmat darajasi, holat va gap ohangini ifodalaydi. Har bir fe'lning infinitiv shakli -다 bilan tugaydi (masalan, 가다 — bormoq). Fe'lga qo'shimchalar qo'shilganda bu shakl o'zgaradi: “가요” (boradi), “갔어요” (borgan), “갈 거예요” (boradi — kelajak zamon). Bu shakllar orasidagi o'zgarishlar nafaqat grammatik ma'no, balki gapning rasmiy yoki norasmiy ohangini ham bildiradi.

Koreys tilida hurmat shakllari grammatik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Gaplovchi suhbatdoshining yoshi, ijtimoiy mavqei yoki vaziyatning rasmiyligiga qarab turli darajadagi hurmatni bildiruvchi fe'l qo'shimchalarini tanlaydi. Masalan, “합니다” — rasmiy-hurmatli,

“해요” — norasmiy-hurmatli, “해” — erkin norasmiy shakllardir. Bundan tashqari, ba’zi fe’llar hurmatli shakllarda butunlay o’zgaradi, masalan, “있다” (bor) fe’lining hurmat shakli “계시다”, “먹다” (yemoq) — “드시다” shaklida bo’ladi.

Koreys tilida agglutinatsiya printsipli asosida qo’shimchalar orqali so’zlar grammatik ma’no kasb etadi. Bu jihat so’z yasash va gapda bog’lanish vazifasini bajaradi. Masalan, “학교에 갑니다” jumlasida “에” qo’shimchasi yo’nalish ma’nosini, “-습니다” esa rasmiy hurmat shaklini bildiradi. So’zlarga ketma-ket bir necha grammatik qo’shimchalarni qo’shish orqali murakkab gaplar tuzish mumkin.

Zamonlar koreys tilida uchta asosiy shaklda ifodalanadi: hozirgi, o’tgan va kelajak zamon. Har bir zamon o’ziga xos grammatik belgilarga ega. Hozirgi zamonda “-아요/어요” qo’shimchalari ishlatiladi, o’tgan zamonda “-았어요/었어요” shakllari, kelajak zamonda esa “-ㄹ 거예요” qo’shimchasi ishlatiladi. Zamon va hurmat darajasi birgalikda aniqlanadi, bu esa fe’l shakllarini murakkablashtiradi.

Koreys tili grammatikasining yana bir o’ziga xos jihati — bog’lovchi qo’shimchalarning ko’pligidir. Bu qo’shimchalar yordamida bog’langan gaplar, sabab-oqibat, shartli yoki zamonaviy ifodalar tuziladi. Masalan, “-지만” (lekin), “-고” (va), “-니까” (chunki), “-면” (agar) kabi qo’shimchalar turli mantiqiy bog’liqliklarni bildiradi. Ularning to’g’ri ishlatilishi mulohazat mazmunining aniq ifodalanishini ta’minlaydi.

Zamonaviy davrda koreys tili grammatikasini o’rgatishda interaktiv va multimediyaviy vositalar keng qo’llanilmoqda. Mobil ilovalar, onlayn platformalar, video darslar orqali grammatik qoidalar amaliy mashqlar bilan birgalikda o’rgatilmoqda. Ayniqsa, hurmat darajalari va fe’l shakllarini kontekstda qo’llashni o’rgatuvchi darsliklar va dars mashg’ulotlari xorijiy o’quvchilar uchun samarali vosita bo’lib xizmat qilmoqda.

Xulosa:

Koreys tili grammatikasi o’ziga xos tuzilishga ega bo’lib, undagi asosiy qoidalar til o’rganishda maxsus yondashuvni talab qiladi. Fe’l markazli tuzilma, hurmat shakllari, agglutinativlik xususiyati va so’z tartibining qat’iyligi bu tilni murakkab, ammo bir vaqtning o’zida mantiqli va tizimli tilga aylantiradi. Koreys tilining grammatik qoidalarini chuqur o’rganish nafaqat til kompetensiyasini oshiradi, balki koreys madaniyatini ham chuqur tushunishga yordam beradi. Bugungi kunda zamonaviy vositalar orqali bu qoidalarni o’zlashtirish ancha osonlashgan, bu esa til o’rganishga intilayotganlar uchun qulay muhit yaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Sohn, H. (2001). *The Korean Language*. Cambridge University Press
- King, R. (2007). *Korean Grammar for International Learners*. Yonsei University Press
- Lee, I., & Ramsey, S. R. (2000). *The Korean Language*. SUNY Press
- Korean Grammar in Use (Beginner to Advanced Series), Darakwon Publishing
- Talk to Me in Korean (www.talktomeinkorean.com)
- How to Study Korean (www.howtostudykorean.com)